

17. januar 1974

torsdag 17/1-1974
kl. 2000

Trygve Bratteli: (manuskript)

Oljekrisen - episode eller strukturforandring?

Oljeproduktene dekker nå omkring 60 prosent av Vest-Europas energibehov, dobbelt så meget som for 10 år tilbake. Enkelte industriland som ikke har egne energiresurser av kull, gass eller vannkraft, er enda mer avhengig av oljen i sin økonomi. Dette gjelder Danmark, der oljen dekker 90 prosent av energibehovet og Sverige med et tall på 75 prosent. I Norge har vi vært i den heldige stilling at vi har kunnet utnytte vannkraften i vår energibalanse til et relativt lavt utbyggingskostende. Allikevel dekker oljen også hos oss halvparten av energibehovet. I enda et 10-år kan vi fortsette vannkraftutbyggingen. Da vil de økonomisk mest verdifulle vassdrag være utnyttet, og kravene om vern om natur og miljø setter etterhvert snevre grenser for de innhugg i naturen som kraftutbyggingen fører med seg. Etter at vannkraftepoken er avsluttet, vil Norges energidekning mer følge mønsteret i industrilandene ellers.

Energibehovet har nær sammenheng med industriell utvikling. Norges energiforbruk pr. innbygger atskiller seg ikke markert fra forholdene i tilsvarende industriland. Vårt forbruk ligger en god del under det svenske, men på linje med Danmark og Storbritannia. Vi dekker en

Oljens plass i
industrilandenes
økonomi

del av andre lands energibehov ved stort forbruk av elektrisitet i smelteprosesser for aluminium og andre metaller som vi eksporterer. Til gjengjeld sparer vi energi som er gått med til å fremstille jern og stål og andre produkter som vi importerer fra andre land. USA har det høyeste energiforbruk pr. innbygger i verden. Det ligger 2½ å 3 ganger så høyt som i Vest-Europa og gjenspeiler blant annet bilenes rolle i det amerikanske samfunn.

Energibehovet vokser raskere enn produksjonen

Men over hele verden hvor det er befolkningsøkning, produksjonsvekst og industriell utvikling øker energiforbruket. Det øker raskere enn produksjonen, i den vestlige verden med 5-6 prosent i året, der produksjonsveksten har vært 4½ å 5 prosent. Slik var det i 1960-årene og etter de prognoser som tidligere er blitt utført av OECD og andre institusjoner, vil disse forholdstall mellom veksten i produksjonen og energibehovet vedvare i 1970-årene. Og det var ventet at oljen skulle dekke en stadig større del av energibehovet i disse årene både i Vest-Europa, USA, Japan og i den øvrige verden. Av den øvrige verden er det Øst-Europa og China som er de største energiforbrukere. Disse land svarte for omkring 3/4 av den øvrige verdens behov i 1970. Av de samlede oljetilførsler går en fjerdedel med til å holde verdens transport-system igang (vei, jernbane, fly, sjøtransport). Industrien forbrukte omkring 1/3 i produksjonsprosesser, som råstoff og til oppvarming. Boligoppvarmingen tok nær 1/5 og elektrisitetsverkene også en god del.

Denne utvikling i energibehov og oljeforbruk har

OEEC/OECD
rapporter om
energiproblemet

ikke kommet uventet. Energiproblemet hørte til de viktigste oppgaver som de vest-europeiske land måtte løse under den industrielle gjenoppbygging og utvikling som de planla i fellesskap i 1950 og 1960-årene. Man fryktet dengang at en generell knapphet på energiprodukter kunne true gjennomføringen av landenes industriprogrammer. Allerede i 1953 besluttet medlemslandene i OEEC at disse spørsmål måtte bli utredet nærmere. Dette ble gjort i flere rapporter i 1950 og 1960 årene. Man stilte store forhåpninger til at atomkraften på noe lengre sikt ville dekke det økende energibehov. Slike overveielser dannet bakgrunnen for det atomenergisamarbeid som senere ble en del av EF og OECD. I mellomtiden ville imidlertid oljen bli den faktor som dekket det "energi-gap" man dengang talte om. Man forutså en stagnasjon i den europeiske kullproduksjon, en utvikling som selvsagt reflekterte konkurranseforholdet mellom økende produksjonskostnader i de europeiske gruver og den billige oljeimport. Men avhengigheten av oljeforsyningene i den samlede energidekning økte allikevel raskere enn antatt.

Man var ikke uoppmerksom på risikoen for forsyningskriser som denne avhengigheten innebar. Denne risiko knyttet seg både til prisene og til muligheten for avbrudd i forsyningene på grunn av politiske kriser. Det spørsmål ble reist i OECD's rapporter om ikke en energipolitikk mer basert på selvforsyning i det lange løp ville vise seg mer økonomisk. Tilrådingen om å spre forsyningene på flere kilder og å bygge opp betydelige lagre ble delvis fulgt. Derimot måtte den siste av OECD's

Energi-gapet som
skulle dekkes av
olje

energirapporter resignert erkjenne at det ikke for tiden var mulig å utforme en felles energipolitikk. Det ble uttrykt håp om at landene i det minste unngikk å gå imot hverandres interesser under utformingen av energipolitikken på ulike nasjonale grunnlag.

Det ble et stadig mer fremtredende trekk ved Vest-Europas forsyningspolitikk for olje at politiske kriser av en eller annen art i Midt Østen med avbrudd i forsyningene, ville få betydelige skadevirkninger for de vestlige økonomier. Over halvparten av Vest-Europas oljeforsyninger kommer fra Midt-Østen. For enkelte land er denne forsyningskilde enda viktigere. Japan tar 80-90% av forsyningene derfra. Også USA er blitt importør av Midt-Østen olje. Det er i dette området vi har nær 60% av verdens kjente oljeressurser og betydelige gassressurser. Bare Midt-Østen har kapasitet til å dekke den nær fordobling av oljeimporten som OECD hadde regnet med for Vest-Europa Nord-Amerika og Japan i løpet av 1970-årene.

Den såkalte oljeboikott som de oljeproduserende land i Midt-Østen satte i verk i fjor høst, ble knyttet sammen med den stadig uløste konflikten mellom Israel og enkelte arabiske land. Men det ville være utilstrekkelig og kort tenkt om oljekrisen ble oppfattet utelukkende som et middel til å påvirke utfallet av forhandlingene i Geneve mellom de stridende parter. Oljesaken har mange sider som ikke automatisk blir løst gjennom en fredsavtale og en bileggelse av grensetvister i Midt-Østen.

Den har endret grunnlaget for industrilandenes

energipolitikk i sin alminnelighet og brakt frem i dagen avgjørende svakheter ved organiseringen av det private produksjons- og omsetningssystem for olje. Den har/ demonstrert behovet for å finne nye veier i et internasjonalt samarbeid om en bedre økonomisering med jordens ressurser og om en utvikling av de råvareproduserende lands økonomier. Disse problemer er ikke løst om den mest akutte forsyningsknapphet for olje skulle være overkommet i relativt nær framtid. Men krisen kan ha skapt nye holdninger til disse spørsmålene i det internasjonale samfunn og åpnet nye muligheter for å arbeide mer alvorlig og systematisk med dem i kommende år. Dette skal jeg komme tilbake til.

Det som opptar regjeringene og folk i den nærmeste framtid, er hvordan de reduserte oljeforsyninger kan fordeles på en slik måte at en kan holde arbeidslivet og livsviktige virksomheter igang. Den type aktivitetsregulering en her står overfor, er vesensforskjellig fra den tradisjonelle konjunkturpolitikk, der det var tale om å regulere etterspørselsforholdene i samfunnet etter en stort sett gitt og kjent produksjonskapasitet. Problemstillingen i den nåværende situasjon er å sørge for at fordelingen av et nødvendig innsatselement i produksjonen gjør det mulig å utnytte den produksjonskapasitet som er tilstede, med minst mulig forstyrrelser i det normale økonomiske liv. Det må være et hovedmål at sysselsettingen opprettholdes i så høy grad som mulig. Innsparinger av olje og redusert drift må fordeles på hele næringslivet, et fåtall bedrifter eller bransjer må ikke alene bære byrdene ved en rasjoneringsordning. Gjennom en slik

De kortsiktige målsettinger - opprettholde produksjonslivet

spredning av ulempene ved oljeknappheten synes mulighetene å være størst for en økonomisering med tilførslene slik at virksomhetene holdes i gang etter et normalt mønster. En må unngå å skape "flaskehalser" i den innenlandske produksjon eller å redusere produksjonen av livsviktige varer.

Forsyningssituasjonen for oljeprodukter har siden i fjor høst vært meget uklar. Dette henger bare delvis sammen med at oljeboikotten fra produsentlandenes side søkes gradert for de ulike land. Overfor USA og Nederland har de samarbeidende oljeprodusenter, OPEC-landene, forutsatt full stopp i leveringene. Overfor Storbritannia, Frankrike, Spania, Belgia og nå også Japan skulle forsyningene opprettholdes mer eller mindre normalt. Andre europeiske land skulle være i en mellomstilling. Men det er uklart hvordan denne differensiering mellom land er gjennomført i praksis og hvordan de faktiske oljeleveranser har vært fra OPEC-landene. Bildet kompliseres ytterligere ved at ikke alle oljeprodusenter i Midt-Østen er med i oljeboikotten. Produksjonen fra disse land og land i Afrika, den vestlige halvkule og andre blir opprettholdt. Leveringene synes også å finne irregulære kanaler. De enkelte oljeselskaper og deres lokale avdelinger synes ikke å ha tilfredsstillende oversikt over oljemarkedet. Vedtakene av OPEC-landene om nedtrapping av produksjonen har referert seg til ulike prosentsatser, regnet ut fra septemberleveringene 1973. Etter det siste vedtak i januar i år mener OECD nå å måtte regne med en svikt i leveransene til Vest-Europa under ett på 7-8 prosent i forhold til det som ville ha vært det normale forbruk i inne-

værende kvartal. Dette kan kanskje vise seg å være optimistisk, vurderingene er svært ulike i de forskjellige land. For Norge bør en forsiktigvis regne med at forsyningssituasjonen ikke i denne perioden blir bedre enn gjennomsnittlig for Vest-Europa forøvrig.

Våre beholdninger av olje og bensin er allerede redusert fra 65-70 dagers til 40-45 dagers normalforbruk. Situasjonen kan forandre seg meget raskt og OECD er i samarbeid med oljeproduserende land i ferd med å utarbeide mer pålitelig oversikt over forsyningene.

Regjeringen har besluttet å opprette et midlertidig Oljeforsyningsdirektorat under Handelsdepartementet for å ta seg av de mange forsynings- og fordelingsproblemer av ulike slag som en rasjoneringsordning omfatter. Direktoratet skal arbeide på to fronter. Det skal skaffe oversikt over den internasjonale forsyningssituasjonen og forhandle om eventuelle kjøp av petroleumsprodukter fra utenlandske kilder. Det skal iverksette rasjonerings- og tildelingsordninger for produksjonsformål, drivstoff og oppvarming. Disse oppgaver må utføres i nært samarbeid med de internasjonale oljeselskapene, de store forbrukerne av petroleumsprodukter i Norge og de lokale myndigheter som får viktige funksjoner i den praktiske gjennomføring av rasjoneringen. Direktoratet skal ha et råd som skal tjene som kontaktorgan mellom myndighetene, oljeselskapene og de store forbrukerne.

Etter den oversikt en nå har over oljeforsynings-situasjonen i Norge og Vest-Europa, er det gode utsikter til at Norge kommer gjennom denne krisen uten vesentlige forstyrrelser i produksjons- og arbeidslivet. Vi må da forutsette at forsyningene ikke kuttes ned ytterligere,

Oljeforsynings-
direktoratet

Hovedtrekkene i
rasjonerings-
ordningene

men tilpasses det behov som følger av normal vekst i den økonomiske aktiviteten i industrilandene.

Oljeforsyningene til industrien er for tiden totalt sett redusert med 10%. Overgang til elektrisitet - først og fremst i treforedlingsindustrien - gjør det mulig å redusere oljebehovet med et tilsvarende beløp. Men de enkelte bransjers og bedrifters muligheter for å redusere oljeforbruket, stiller seg høyst ulikt. Det har derfor vært nødvendig å organisere et samarbeid mellom myndighetene, industrien og oljeselskapene om en differensiering av tildelingene. Det er av særlig betydning at oljeselskapene seg imellom samarbeider i en felles fordelingsordning ovenfor sine kunder, siden tilgangen på de ulike oljekvaliteter varierer sterkt fra selskap til selskap og avviker fra sammensetningen av deres kunders forbruk.

Forbruket av drivstoff spenner over høyst ulike formål innenfor samferdsel, skipsfart, fiske, landbruk og bygg og anlegg. Siktepunktet må også her være å opprettholde normal produksjonsaktivitet og yrkesmessig virksomhet. Tilgangen på drivstoff er særlig knapp for dieselolje som har en rekke anvendelser i transportvirksomhet og industri. På samferdselssektoren har det ikke vært mulig å unngå en generell rasjoneringsordning med kort, som trer i kraft fra 25. januar. Det sier litt om det store spektrum av brukere og de praktiske problemer en her har måttet håndtere at det nå er sendt ut ca. 1,8 millioner kort. Bensinrasjoneringsen til privat bilkjøring er bare en del av denne massen. En har måttet ta utgangspunkt i en fast grunnkvote til alle brukere som ligger noe under det gjennomsnittlige normale forbruk

og det drivstoff en totalt sett har tilgang på. Det er dermed sparer, skal brukes til en differensiering av tildelingene gjennom tilleggskvoter gitt av de lokale forsyningsnemndene, etter en vurdering av prioriterte behov.

Drivstoff-forsyningen til fiskeflåten og i landbruket er under vurdering.

Problemene i tilknytning til forsyningene av bunkers til skip i internasjonal fart er tatt opp i OECD og med andre lands myndigheter. Det er blitt akseptert at landene i sin allokeringpolitikk skal bygge på de prinsipper som er lagt frem fra norsk side, om at tildeling av bunkers skal prioriteres, at det ikke skal diskrimineres ved leveringer og at skipene skal spare drivstoff gjennom nedsatt fart. Også for luftfart arbeides det med internasjonale ordninger for å sikre særlig viktige drivstoff-tilførsler.

For boligoppvarming er forsyningene av fyringsolje og parafin i særlig grad blitt redusert. Men det meste av fyringsoljen til bruk i denne sesongen er allerede levert forbrukerne. Også til husoppvarming vil det være mulig i en viss utstrekning å gå over til elektrisitet, foruten at innsparingsmulighetene er betydelige ved bedre økonomisering og større påpasselighet i fyringsmetodene. Myndighetene har pålagt oljeselskapene å øke forsyningene av fyringsolje til Finnmark.

De rasjoneringsordninger og restriksjoner som er innført for oljeprodukter, skulle totalt sett ikke føre til betydelige forstyrrelser i arbeidslivet eller i folks hverdag. Men det er ikke til å unngå at slike

rasjoneringsordninger for enkelte kan virke urettferdig og firkantet. I mange tilfelle dreier det seg nå om å ha initiativ og mot til å bryte litt ut av den daglige livsrytme, særlig gjelder dette den personlige bruk av bil. Mange har vært altfor meget opptatt av denne siden av oljekrisen. Den hører til den mindre alvorlige del av den. I de tilfelle rasjoneringen fører til betydelige ulemper for den enkelte, skal forsyningsnemdene gi tilleggskvote for drivstoff. Dette kan særlig gjelde for yrkestransport, funksjonshemmende og for folk utover i land-distriktene hvor avstandene er store og de kollektive transportmidler svakere utbygget. Myndighetene har gitt nærmere retningslinjer om behandling av slike forhold.

I den første tid framover må vi vente at forsyningsnemdene utover i landet vil stå overfor en mengde henvendelser om ekstra tildelinger av olje til industrien og drivstoff til bilene. Vi må ha forståelse for at ethvert administrativt apparat trenger en viss tid for å orientere seg i saksmengden og finne en praktisk behandlingsmåte for de problemer som skal løses. Etterhvert som Oljeforsyningsdirektoratet får bedre kontakt med den internasjonale forsyningsssituasjon og bygger ut samarbeidet med oljeselskapene, industrien, organisasjonene og de lokale forsyningsnemdene, vil en få fastere og raskere arbeidsrutiner for behandlingen av alle de enkeltproblemer som oljekrisen skaper.

Norge synes på flere måter å komme lettere gjennom en kortvarig oljekrise enn flere andre industriland. Oljen spiller en mindre rolle i vår økonomi enn for mange andre land og en ekstraordinært god situasjon i våre

vannmagasiner har gjort det mulig for kraftverkene å levere mer elektrisitet i denne sesongen enn hva en normalt kan vente. Men det ville være liten trøst å finne i en god energiforsyning i Norge, om de øvrige industriland ikke greide å komme velberget gjennom krisen. I så fall ville våre avtakere i utlandet ikke finne noen anvendelse for de varer som vår egen energisituasjon satte oss i stand til å produsere. Etter hvert ville vi heller ikke få de forsyninger fra utlandet av råstoff og produksjonsutstyr som vårt produksjonsliv er avhengig av.

Ifølge de konjunkturanalyser som nå foreligger fra internasjonale organisasjoner, vil den økonomiske veksten i Vest-Europa i 1974 bli på under halvparten av den normalvekst på 4½-5 prosent som OECD anslo i fjor høst før en hadde oversikt over oljekrisens omfang. Den vil trolig være særlig svak i begynnelsen av året og muligens ta seg opp senere, avhengig av hvordan oljesituasjonen vil utvikle seg og virke inn på næringslivets planlegging. Den svikt i oljeleveringene på 7-8 prosent som en nå regner med for Vest-Europa under ett, vil økonomiene ifølge OECD's vurderinger kunne tilpasse seg uten betydelige forstyrrelser i næringslivet. Men det må understrekes at det stadig er forandringer i energibildet. Landene står i en ulik stilling, og de enkelte hold vurderer situasjonen ulikt. All denne usikkerhet skaper et dårlig klima for næringslivets langsiktige planlegging og kan lett skape en selvforsterkende tilbakeholdenhet med hensyn til å satse på produksjon og investeringer.

Det er særlig to forhold som virker inn på konjunktursituasjonen. For det første hadde de fleste land truffet sterke konjunkturdempende tiltak før oljekrisen for å få inflasjonstakten og presset på ressursene ned på et mer akseptabelt nivå i løpet av 1974. Svikten i oljeforsyningene forsterker neddemningen av produksjonsvirksomheten, samtidig som konjunkturproblemen blir av en annen karakter enn dem man tradisjonelt har håndtert. Det tar tid før en endring i landenes konjunkturpolitiske opplegg får virkning på aktiviteten i næringslivet.

For det annet vil økingen i oljeprisene føre til en betydelig inntektsoverføring fra industrilandene til de oljeproduserende land. Ogdå denne forverring i bytteforholdene overfor omverdenen virker som en deflasjonsfaktor i industrilandenes økonomi som må motvirkes av nye tiltak.

Oljekrisen reiser spørsmålet om hvordan industrilandenes og verdens energisituasjon stiller seg på lengre sikt. Selv om de stridende parter i Midt-Østen kommer fram til en ordning i Geneve og oljeproduksjonen blir økt mer i samsvar med det løpende behov, synes det nå klart at oljekrisen vil få varige virkninger på utviklingslinjene i verdensøkonomien.

Jeg nevnte til å begynne med at OECD har beregnet at industrilandenes energibehov ville øke raskere enn den samlede produksjon, om deres økonomier skulle følge de

De langsiktige
energiperspektiver

samme utviklingslinjer som hittil. For Vest-Europa ville dette innebære en vekstrate på ca. 5½ prosent i året - en fordobling av energibehovet på 13 år. Den langt overveiende del av dette ble forutsatt dekket av oljeprodukter. Utviklingen i verden forøvrig viser det samme bilde. Fra slutten av 1970-årene ville nær 80 prosent av verdens energibehov bli dekket av olje og gass. Kull ville dekke en stadig mindre del av energibehovet og kjernekraften ville fortsatt spille en beskjeden rolle.

Dersom verden skulle følge dette utviklingsmønster, ville Midt-Østen være den dominerende forsyningskilde for det økte oljeforbruk. Disse produsent-landene er imidlertid ikke innstilt på å tappe ut sine kilder i et slikt tempo. Det ville innebære en uttømming av deres nåværende kilder omkring århundreskiftet, og olje er for enkelte av disse stater den eneste betydelige ressurs de har å bygge en økonomi og et samfunn på.

Følgelig må verdensøkonomien bringes inn på nye utviklingslinjer for energibehov og energidekning. Dette reiser spørsmålet om prisene på energiprodukter, om valg av nye produksjonsprosesser og om sammensetningen av industrilandenes produksjon. Det reiser også spørsmålet om nasjonal og politisk kontroll med utnyttelsen av verdens oljekilder, med forsyningsapparatet og den teknologiske innsats i denne sektor. Det reiser spørsmålet om nye former for samarbeid mellom industriland og utviklingsland om bruken av verdens råvarerressurser i sin alminnelighet.

Den mer umiddelbare virkning av oljekrisen har vært å bringe for dagen den betydelige sløsing med energi

som vi finner på nær sagt alle hold i produksjonslivet og i vår daglige tilværelse. Menneskene har lagt seg til den uvane å sløse med ting som er billig og lett tilgjengelig. Forut for krisen hadde oljeprisen sunket over de siste 12-15 år. Vi bruker meget energi i produksjonsprosesser, der produktene kunne lages med mindre energi og ved andre metoder. Våre motorer og maskiner utnytter en liten del av drivstoffets energiinnhold. Bilene har en motorkapasitet og et drivstoff-forbruk langt utover det nødvendige. Jernbanetransport er langt mindre energiforbrukende enn landeveistransport. Vi sløser i vårt daglige forbruk. Danmarks befolkning som er 20% større enn vår, bruker 40% mer energi til boligoppvarming til tross for landets mildere klima. Vi vil i tiden fremover se en større innsats for en mer økonomisk og fornuftig bruk av energi til de ulike formål etterhvert som tilgangen blir knappere og dyrere. Enkelte bilfirmaer har allerede lagt om produksjonsplanene til mindre ressurskrevende typer. Vi vil se den samme utvikling i andre bransjer, der ferdigproduktet selv eller fremstillingen av det krever et høyt energiforbruk.

Våre egne energikrevende industribransjer står her overfor en ny teknologisk utvikling i verden. Vi kan ikke ta det for gitt at den billige energitilgang som i dag gir mange av våre industribedrifter en god konkurransestilling, også i framtida vil spille denne viktige rollen. I vår relativt korte industrielle historie har vi eksempler på at nye produksjonsmetoder har tatt bort det konkurransegrunnlag som billig elektrisitet tidligere ga norske industribedrifter.

Bedre økonomisering og ny produksjonsteknologi kan bidra en god del til å dempe vekst-tempoet i energiforbruket. Men energibehovet vil fortsatt være stigende i verden. Særlig må dette bli tilfelle dersom utviklingslandenes folk - som i vår tid vil omfatte omkring 3/4 av verdens folketall - skal nærme seg en rimelig behovsdekning for mat, hus og de mest elementære industrielle goder. Oljekrisen har satt fart i arbeidet med å skaffe oversikt over de samlede nyttbare energiressurser i verden.

Advarsler om at en generell energiknapphet i en ikke alfor fjern framtid ville sette grenser for en videre materiell framgang i verden har forfulgt oss i flere årtier. Slike grenser lar seg ikke trekke, selv ikke innenfor et tidsperspektiv som er meget langt i vår industrielle historie. Mange katastrofe-inspirerte utredninger om energiproblemet tar ikke i tilstrekkelig grad med i sine regnestykker den betydelige forskningskapasitet og teknologiske innsikt som menneskeheten idag sitter inne med. Problemet dreier seg i virkeligheten om å omprioritere forskningsoppgavene. Forskningspolitikken er jo i alle land av forholdsvis ny dato. Prioritering og innsats har i stort monn blitt bestemt ut fra privat-økonomisk lønnsomhet. Dette gjelder ikke minst energiforsyningen i den industrialiserte del av verden. Forskningen om utvinning av olje har gitt høy avkastning. Dette stiller seg nå annerledes etter den relative prisforskyvning som har funnet sted mellom olje og andre energikilder, og med det sterkere politiske engasjement i energiproblemene som vi nå ser innledningen til i mange land.

Ny-vurderinger
av energiproblemet

Utredninger utført av FN-organer om energiproblemet og ressursproblemene generelt gir langt mer nøkterne konklusjoner om mulighetene for å dekke fremtidige energibehov gjennom forandringer i produksjonsteknologien og ved å ta i bruk nye energikilder. Oljekrisen vil sette fart i en mer systematisk kartlegging av de valgmuligheter/^{en står overfor} ut fra økonomisk avkastning, miljøsyn og de mer langsiktige perspektiver utover dette århundre.

Med den oversikt vi nå har, vil oljealderen i den nåværende form bli ^{relativt} en/kortvarig epoke i industrialismens historie. Et mer fornuftig utnyttningstempo av oljekildene kan strekke denne epoke noe ut, men toppen av petroleumproduksjonen - olje og gass - vil visannsynligvis ha sett i god tid før århundreskiftet. Det synes å være en mulighet for at olje utvunnet av oljeskifer og oljesand kan overta rollen som den viktigste energikilde langt inn i det kommende århundre etterhvert som jordoljen tømmes ut. Kull utgjør 3/4 av jordens kjente, fossile energiressurser, og med de prisforskyvninger en nå har sett, vil større deler av disse forekomster bli økonomisk drivverdige. Det er imidlertid lite sannsynlig at de påny vil komme til å spille den viktigste rolle i energiforsyningen. Etter århundreskiftet må en vente at kjernekraft-teknikken og andre former for energi-produksjon etter hvert vil bli de dominerende.

For tiden fram til århundreskiftet vil linjene i landenes energipolitikk måtte bli fastlagt i relativt nær framtid. Vi gjennomlever nå en tid der disse spørsmål vurderes etter de nye forutsetninger som er skapt av oljekrisen og de drøftelser som den har utløst om et internasjonalt samarbeid om ressursproblemene.

I denne situasjonen har den tanke vært reist om ikke petroleumsressursene i Nordsjøen burde utnyttes i et sterkere tempo enn tidligere forutsatt. Dette ville være en kort-tenkt politikk. For Norge ville et oppdrevet tempo i petroleumsutvinningen på den norske sokkel måtte skje på bekostning av den politiske styring og kontroll en ønsker å ha med disse ressurser. En enda sterkere satsing av mannskap og utstyr i denne sektoren ville gjøre omstillingsproblemene i den norske økonomien forøvrig uhåndterlige.

Nordsjøoljen vil ikke kunne løse Vest-Europas energiproblemer. Den norske produksjonen vil i 1980 tilsvare 5-6 prosent av Vest-Europas samlede energiforbruk. Den vil med andre ord ikke mer enn dekke den økning av energiforbruket som disse landene har i løpet av ett år. Heller ikke den britiske produksjon i Nordsjøen vil kunne endre Vest-Europas energikilde på en avgjørende måte.

Energiforsyningen er et globalt problem og bør derfor behandles og løses i internasjonal sammenheng. Oljekrisen er i stort monn et resultat av mangelen på et internasjonalt samarbeid om energiproblemene.

I særlig grad har forsyningene av olje vært private forretningsforetak. Forskningen i oljesektoren, letingen etter kildene, utvinningen, raffineringen og fordelingen til forbrukerne har i det alt vesentlige vært styrt av de internasjonale oljeselskaper. Teknisk sett har virksomheten innenfor denne sektor blitt utført på en meget effektiv måte. Erfaringer og forskningsresultater derfra vil komme hele samfunnet til gode.

Men samtidig har forhold som har med fastsettingen av

energipriser å gjøre, med letevirkosomhet, utnyttings-tempo og valg mellom alternative energikilder, i avgjørende grad blitt bestemt av disse selskaperens vurderinger. De har levet sitt selvstendige liv på siden av og til dels over nasjonale politiske organer.

Oljekrisen er også en reaksjon mot de internasjonale selskaperens dominans i verdens energiforsyning og særlig mot deres posisjon og virkemåte i enkelte produsentland. Fra disse land stilles krav om revisjon av de produksjonsavtaler som ble inngått med oljeselskaperne, under økonomiske og politiske forhold som dengang var vesentlig annerledes enn de er idag både i produsentlandene og i verden forøvrig. Disse forhold refererer seg både til fastsettingen av råoljeprisen, den godtgjørelse som skal tilfalle produsentlandet og den politiske kontroll som i vertslandet skal ha med alle sider av selskaperens virksomhet.

I industrilandene har de politiske myndigheter søkt å skape et fastere grunnlag for å styre energiforbruket og energiforsyningene. Industrisamfunnenes virksomhet og utvikling hviler på forutsetningen om at en slik politisk styring er til stede. For den interne forsyning av elektrisitet og kull har det statlige innslag tradisjonelt vært dominerende i Vest-Europa. Den videre utvikling av kjernekraft har vært og vil fortsatt være underlagt statlig kontroll. Det nye i de senere års utvikling er det økende statlige innslag i utvinning og forsyning av olje og gass. Statlige oljeselskaper er i virksomhet i flere land, eller blir opprettet i de land hvor de ennå ikke finnes. Mellom-statlige avtaler om

oljeforsyninger er et trekk i dette bilde som er skapt av oljekrisen. De vil sannsynligvis bli et varig innslag i verdens energiforsyning.

Statlige avtaler om oljekjøp har i denne situasjon ikke til hensikt og vil heller ikke kunne gjøre de internasjonale oljeselskaper overflødige. Det er nødvendig nå å bruke det produksjons-, raffinerings- og distribusjonsapparat som disse har hånd om. Det er imidlertid her ser innledningen til, er en utvikling som vil føre til at energiforsyningen blir underlagt nødvendig politisk kontroll og ledelse. I denne sammenheng må det etterhvert etableres et samarbeidsforhold mellom staten og oljeselskapene på et mer formelt grunnlag. Under den nåværende krise har et slikt samarbeid i mer begrenset omfang mellom de norske myndigheter og de internasjonale oljeselskapers avdelinger i Norge virket effektivt.

Prisoppgangen på rå-olje gjelder langt mer fundamentale spørsmål enn virkningene på våre levekostnader under den aktuelle inflasjonsbølge. Foruten å endre drastisk prisforholdet mellom de ulike energiprodukter og derfor drivverdigheten av de ulike energikilder, vil oppgangen forrykke konkurranseforholdene og inntektsfordelingen mellom landene i verden.

Det er vanskelig å danne seg et pålitelig bilde av hva en prisoppgang fra \$ 3,50 til 9, 10 eller 12 pr. fat olje vil innebære av inntektsforskyvninger mellom landene. Endringene er så store at en ikke kan regne ut fra tidligere tall for oljeimport og forbruk. Omfanget av statsavtaler om oljekjøp, økonomiseringen av forbruket og utnyttelse av alternative energikilder kan også på kort sikt i betydelig grad virke inn på regnestykket.

Oljeprisen endrer inntektsfordelingen mellom landene.

Men i alle tilfelle står en her overfor inntektsforskyvninger av en helt uvanlig størrelsesorden i verdensøkonomien. En inntektsøking på 50 milliarder dollar for de oljeproduserende land synes å være nøkterne overslag om en tar utgangspunkt i tidligere beregninger av OECD og i andre pålitelige kilder. Motstykket til dette er høyere importutgifter i forbrukslandene, i det alt vesentlige Vest-Europa, Japan og USA. Men også enkelte utviklingsland blir hardt rammet av den dyrere olje, og deres utviklingspolitikk vil bli satt i en meget vanskelig stilling.

Vi bør ha klart for oss størrelsesordenen av en slik forverring i industrilandenenes bytteforhold. For OECD-området ville mer-utgiftene svare til omlag 3 prosent av landenes samlede nasjonalinntekt. De tilsvarer 15 prosent av OECD-landenes samlede utlegg til vareimport. Dette vil radikalt endre industrilandenenes driftsbalanser overfor omverdenen. Deres driftsoverskudd som samlet vanligvis har beløpt seg til mellom 5 og 10 milliarder dollar, ville forsvinne og bli erstattet med et underskudd på flere ganger denne størrelse. Dette kan få konsekvenser for disse lands holdninger til omfanget og formene for fortsatt utviklingshjelp.

Det er klart at de oljeproduserende land ikke på kort sikt vil være i stand til å nyttiggjøre seg denne inntektsøkning på en fornuftig måte ved å øke sine kjøp fra utlandet og bygge ut sitt næringsliv. Mesteparten av pengene må brukes utenfor deres landområder. Den anvendelse som hittil har stått åpen for dem, har i det vesentlige begrenset seg til kortsiktige pengeplasseringer

i banker og finansinstitusjoner som virker på de internasjonale pengemarkeder. Slike plasseringer har vært en viktig kilde til den valuta-uro og de spekulative pengeoverføringer som det vestlige valutasystem har vært utsatt for i senere år. De beløp som en nå risikerer å få trukket inn i den internasjonale valutahusholdning, er av en ganske annen dimensjon enn hva de pengepolitiske myndigheter hittil har hatt å stri med. De vil kunne bli av samme størrelsesorden som den samlede årlige likviditetstilførsel til industrilandenes næringsliv.

Det er klart at finansielle transaksjoner av et slik omfang ikke lar seg innpasse i det vestlige økonomiske system på en normal måte. Dette er de oljeproduserende land selv klar over. De ønsker å plassere penger i verdier som gir garantier for at kommende generasjoner kan få glede av dem. Ordninger som sikrer mer langsiktige og verdifaste plasseringer bør fra deres synspunkt komme istand raskt. Henimot 1980 vil USA være selvforsynt med olje. I løpet av en 5-års periode kan også det internasjonale energibilde stille seg noe lettere, et forhold som får virkning på oljeprisene og forhandlingsposisjoner. Det ligger i den aktuelle situasjonen en fare for omfattende spekulative oppkjøp av næringsvirksomhet og realverdier av oljelandene selv eller av institusjoner som får disse penger til forvaltning. Det er også en fare for at industrilandene hver for seg, og uten samordning, vil verge seg mot denne pengestrøm og de betalingsproblemer som ligger bak den. Vest-Europa og andre industriland står her overfor oppgaven å utforme en felles penge- og valutapolitikk av større rekkevidde enn hva man tidligere har hatt

forestillinger om.

Oljeknapphet og dyrere energi er en del av det mer generelle ressursproblem i verden. Vi kan ikke utelukke at verden vil måtte oppleve liknende knapphetssituasjoner og at råderetten over råvarer blir et viktig middel i omorganiseringen av verdensøkonomien. I lang tid har de industrialiserte land konsentrert sin produksjons- teknologiske forskning om bearbeidingsprosessene. Innsatsen av primære råvarer har vært et helt underordnet kostnadselement i den moderne industri sammenliknet med kostnadene til kapital og arbeidskraft. Heretter vil vi kunne oppleve betydelige forskyvninger i forholdet mellom den godtgjørelse som tilfaller foredlingsvirksomheten og den som tilfaller råvaren.

Slike endringer i de økonomiske maktposisjoner i det vestlige produksjonssystem vil følges av krav om en mer allsidig fordeling av produksjonsoppgavene mellom de tradisjonelle industriland og de nåværende utviklingsland. Allerede idag ser vi eksempler på forslag fra industrilandenenes side om å bytte bort industrielle utviklingsplaner mot kjøpeavtaler for olje. Det spørsmål alle land står overfor, er om denne omorganisering av verdensøkonomien skal foregå tilfeldig og ligge åpent for private og nasjonale maktinteresser, eller om den kan skje i et organisert internasjonalt samarbeid der slike maktinteresser kan holdes under en viss gjensidig kontroll.

Det er i dette perspektiv vi må vurdere forskjellige fremstøt i EF, i OECD, fra de oljeproduserende land og fra USA om i samarbeid å komme ut av den aktuelle oljekrise og behandle energiproblemene i en bredere

Nye forhold
mellom råvarer
og industrivarer

Mellomfolkelig sam-
arbeid om energi
og ressursproblemer

økonomisk sammenheng.

Representanter for de olje-eksporterende land har ved flere anledninger uttrykt ønsket om å opprette et samarbeid med Vest-Europa om energipolitikk og økonomisk utvikling. En oppfordring om dette ble blant annet rettet til statssjefene under EF's toppmøte i København i desember ifjor. EF-landene på sin side besluttet å be kommisjonen om å utarbeide en redegjørelse innen 15. januar for den aktuelle energisituasjon, virkningene av den på den økonomiske utvikling og de tiltak som burde treffes i den forbindelse. De uttrykte ønskeligheten av et bredt samarbeid med oljeproduserende land om økonomisk utvikling og energiforsyninger. Det ble ansett hensiktsmessig at forbrukerlandenes energiproblemer ble drøftet innen rammen av OECD.

Denne organisasjonen omfatter alle de største vestlige industriland og de store oljeforbrukere. En av dens hovedoppgaver er å behandle utviklingsspørsmål. Den er vel anerkjent av utviklingslandene og de olje-eksporterende land ønsker å utvikle nære forbindelser med OECD gjennom sin egen organisasjon - OPEC.

Den amerikanske utenriksminister rettet i desember en oppfordring til landene i Vest-Europa og til Japan om å opprette en aksjonsgruppe for energispørsmål. Det er tanken at gruppen i løpet av ^{en} tre-månedersperiode skal utarbeide et aksjonsprogram på alle felter av energiproblemet, slik som sparetiltak, utviklingen av nye energikilder, tilskyndelse for produsentene til å øke forsyningene og utvikling av ny teknologi. Det var forutsatt at produsentlandene skulle delta i dette arbeide.

Etter den reaksjon som dette forslag har fått,

har den amerikanske president invitert utenriksministrene i en del av de viktigste forbrukerland til et møte i Washington i den uken som begynner den 11. februar for å drøfte et handlingsprogram for en energipolitikk. Dette skal følges av et møte mellom forbruker- og produsentland innen 90 dager.

Fra norsk side har en erklært seg positivt innstilt til å delta i disse drøftelser.

Utgangspunktet for det initiativ som nå er tatt, er den aktuelle krise i oljeforsyningene og siktepunktet for de forestående drøftelser er i første omgang å gjenopprette mer stabile forhold i oljeforsyningene og i oljeprisene. Utformingen av en langsiktig energipolitikk som knytter sammen de mange ulike interesser i et handlingsprogram, blir en langt vanskeligere oppgave.

Selv denne oppgaven er en del av et mer omfattende problem om på hvilken måte verden skal forvalte ikke-fornybare ressurser på en fornuftig måte og uten å forstyrre livsviktige økologiske sammenhenger. På bakgrunn av de mange motstridende rapporter som foreligger om disse forhold, er det behov for en klargjøring av hvordan ressursproblemene egentlig stiller seg i global sammenheng. I en slik analyse ville det være nødvendig å ta med de virkninger som store forandringer i de relative priser - slik som vi nå har opplevd for olje - har for beregningene av tilgjengelige ressurser, for alternative

ressursbruk, for produksjonsopplegg og for inntektsfordelingen i verden.

Det samarbeid som det nå innbys til, bør være innledningen til en slik videre behandling av ressursproblemene i verden. Den bør munne ut i et samarbeid om en ressurspolitikk, som ledd i den omorganisering av verdensøkonomien en nå er inne i.